

Duchovní souvislosti v utváření lidského organismu

Sedmá přednáška

Zážitky lidské duše ve spánku a po smrti v duchovním světě

Rudolf Steiner

Zážitky duchovně-duševní bytosti člověka během spánku. Život ve spánku. Ahriman jako svůdce. Příprava nového pozemského života vystavením se duchovním silám planet. Spojení pohlaví, rodiny, národa.

Londýn, 12. listopadu 1922

Vzpomenete si, že když jsem k vám zde hovořil naposledy¹⁰, vylíčil jsem zážitky lidské duše ve spánku, a dnes bych chtěl jistým způsobem pokračovat v pozorováních, která jsem tehdy před vámi rozvinul.

Je tomu skutečně tak, že ten člověk, který zná lidský život jenom z denní stránky, zná také jen polovinu tohoto lidského života, neboť během spánku se odehrávají věci nanejvýš důležité. Nemusím ve vaší přítomnosti vykládat, jak poznatky, o nichž chci dnes opět vykládat, jsou získány exaktní clairvoyancí, kterou jsem také zde v Londýně vylíčil. Budu tedy předpokládat, že počítáte s tím, že to, co řeknu, je hovořeno z této exaktní clairvoyantní vědy.

Přechází-li člověk z denního vědomí do vědomí spánku, které je přece pro lidi přítomnosti vlastně nevědomým stavem, potom není ve svém fyzickém ani éterickém těle. Je během spánku čistě duchovní bytostí. A co prožívá jako duchovně-duševní bytost mezi usnutím a procitnutím, to jsem vám z jisté stránky vylíčil posledně. Dnes to budu pozorovat z jiné stránky.

Vzpomínáte si, milí přátelé, že člověk ve spánku prožívá zaprvé vnikání své bytosti do světového éteru, čímž se ho zmocňuje jistý strach před neznámem, před něčím neurčitým, nediferencovaným. Vzpomenete si dále, že v tomto okamžiku v duši procitá cosi, co můžeme pojmenovat výrazem, který je vzat z vědomí - touha po božství. Dále si vzpomenete, že člověk potom prodělává v druhém stadiu spánku napodobení planetárních pohybů a že pro toho, kdo má vztah k mystériu Golgaty, vystupuje Kristus jako vůdce pro zážitky jinak chaotické, které se dostavují, když se prožívá ve spánku napodobení hvězdného, planetárního života. Potom přichází zážitek stálic, člověk je mimo planetární sféru - jen v napodobení - a prožívá konstelace stálic. Prožívá skutečně tedy od usnutí do procitnutí celé kosmické mimozemské bytí. A řekl jsem vám taky, že měsíční síly - to, co duchovně odpovídá projevení měsíčních jevů - přivádějí opět člověka ráno, nebo vůbec při procitnutí, zpět do jeho fyzického a éterického těla.

Chci vám dnes ještě vylíčit z jiné strany, jaké je toto prožívání mezi usnutím a procitnutím. Máme-li ve dne své vědomí, tak máme (nejsme-h zapředeni do materialistických představ moderního lidstva) morální a náboženský základ svého života. Člověk musí cítit mimo to, že má znalost přírody, že má morální závazky, zodpovědnost, a dále že spočívá svou celou bytostí uvnitř v duchovním světě. Toto můžeme nazvat náboženským vědomím. Toto morální a náboženské vědomí má člověk za bdělého stavu. Ale náboženské vědomí má člověk za bdění jen tím, že je ve svém fyzickém těle. A v tomto fyzickém těle člověk není samotný, nýbrž jsou s ním společně duchové vyšších světových řádů. Člověk žije ve svém fyzickém těle společně s duchy vyšších světových řádů. A ve svém éterickém těle žije člověk společně s tím, co tyto duchové vyšších světových řádů míní morálností.

Tedy náboženské vědomí člověka je závislé na jeho životě ve fyzickém těle, morální život je závislý na životě v těle éterickém, a to nás vede k tomu, zaměřit se na to, že světový éter, z něhož je naše éterické tělo vzato, má dva články. Jeden článek tohoto světového éteru je teplo, světlo, chemický éter, životní éter. Ale v základu všeho tohoto éterična, které existuje v teple, světle, chemických dějích a v životě, ve všem tom spočívá morální bytostná podstata světového éteru. Tato morální bytostná podstata světového éteru ale existuje jen v blízkosti stálic a planet. Tedy, když žijete na Zemi, milí přátelé, potom jste, ač to za dne nevíte, také uvnitř ve světovém éteru jako morální esence. Když potom putujete světem stálic, jste v tomto světovém éteru v morální esenci, když jste v okolí jisté stálice. Mezi stálicemi je morálno vypuzováno z éteru slunečním světlem Sluneční světlo samo (ne Slunce, Slunce je světovým tělesem) má v sobě právě pro nás lidi původní zdroj morálního éteru. Ale když Slunce svítí, vypuzuje svým světlem morální esenci éteru. A tak, když svým okem pohlédneme do světa, vidíme květiny, vidíme prameny, vidíme vše, aniž to pronikáme, prohlédáme morálno, protože nám sluneční světlo morálno zabíjí.

Když při usnutí vycházíme ze svého fyzického a éterického těla, potom nemáme jako duchovně-duševní bytost lidská nic jiného, než co jsme nejprve získali za pozemského života pohlížením na přírodu. Zanecháváme na loži, jakkoli to zní paradoxně, také náboženské citění spolu s fyzickým a éterickým tělem, a žijeme jako amorální bytost mezi usnutím a procitnutím. Ale v této době žijeme ve světě, který je jinak prozářen slunečním světlem, tím, že morální světový řád je mimo éter, tím má přístup k tomuto éteru, do něhož se odebíráme usnutím, ahrimanská bytost. Tato ahrimanská bytost hovoří k lidem za spánku. A co tato ahrimanská bytost hovoří, to je fatální věc, neboť tato ahrimanská bytost se právem nazývá duchem lži z toho důvodu, protože spícímu člověku líčí věci tak, jako kdyby dobro bylo zlé a zlo dobré. Nedávno vyšla v novinách poznámka o tom, co dnes už i přírodní věda vyzkoumala o otázce, proč zločinci mají tak dobrý spánek, zatímco morální lidé s dobrým svědomím mají často špatný spánek. To se vysvětluje tím, co vám nyní řeknu. Ten, kdo vyvíjí silné svědomí, ten je také niterným člověkem, morálně citícím člověkem, u něhož vchází do duše tak hluboko morální citění, že to přenáší do spánku, a potom spí špatně, jestliže se domnívá, že učinil mnoho zlého. Kdo je ale špatným člověkem, kdo nemá žádné silně vyvinuté morální svědomí, ten nebere do spánku nic z hryzní svědomí. Potom má ale čistě duchovní ucho pro našeptávání Ahrimana, který mu líčí zlo jako dobro. Proto je zločinec ve spánku tak spokojený.

Lidé říkají: To je přece nespravedlivé, že zločinci spí dobře a dobří lidé mají spánek špatný! (Což je již dnes, jak bylo řečeno, přírodovědeckým objevem.) Ale je tomu tak z toho důvodu, který jsem vám uvedl. Vskutku je svod ke zlému za spánku nesmírně velký a člověk si přináší sebou ze spánku ráno snadno démonické síly pokoušitele. Když pak opět vchází do svého fyzického a éterického těla, potom procitá teprve opět hryzní svědomí u toho, kdo není příliš dobrým člověkem. Je tomu tak, že člověku vskutku jako bytosti pozemské je dána během doby jeho spánku veškerá možnost padnout za oběť pokoušejícímu Ahrimanovi.

To se ale stalo postupně během doby tak silné, jako je tomu nyní. Teprve v naší době jsou lidé vydáni ve spánku nejvyšší měrou démonickým mocnostem, které jim líčí zlo jako dobré. Tak tomu nebylo ve starších dobách vývoje lidstva. Ve starších dobách vývoje lidstva neměl člověk, jak jsem vám často říkal, tak silné vědomí já, jako má nyní. Za bdění měl vědomí já slabší, to působilo, že také ve spánku nezabředl tak silně do zla, jak to činí nyní. Máme teď pro vývoj lidstva skutečně rozhodující dobu, krizi. Lidé se musí vyzbrojit proti mocnostem zla, které k nim přistupují. Před tím byli lidé v dávných dobách chráněni, neboť když usnuli, vcházeli do skupinové duše. Tu žil člověk ve spánku více v duši skupinové. Tento život v skupinové duši je něčím, co vyvíjíme ještě za bdění až k určitému stupni, cítíme se jako národ, cítíme se dokonce často jako kmen, cítíme se, máme-li něco z aristokratických způsobů, jako členové určité rodiny. Ale spánek člověku skutečně odnímá dnes již zcela tento pocit skupinové duše. Ve spánku nemůže být dnes člověk již dosti dobře aristokratem. Ano, spánek vychovává mnohem více, než myslíte, ovšem na jedné straně ke zlu, na druhé straně k demokracii. Spánek je velkým výchovným Mistrem. Dřívější lidé přecházeli, když usnuli, do skupinové duše. Přinášeli si potom při procitnutí, když se zase vraceli do svého fyzického a éterického těla, silné vědomí sounáležitosti se svou skupinovou duší. To je jedna stránka člověka, to, čím je za spánku. Ale současný člověk má v sobě ve spánku a taktéž i ve bdění, co je tak silně vystaveno jenom zlu, jak jsem to popsal. Musí tomu dávat za denního bdění ponoření se, vprouzení do morálního a náboženského vědomí. Mocnosti, které žijí s fyzickým tělem, dávají mu náboženství, a mocnosti, které žijí s éterickým tělem, mu dávají morálnost. Vše se stalo mystériem Golgaty jiné pro vývoj lidstva. Jako dávný člověk žil ve spánku silně ve skupinovém vědomí, tak žil, když se opět ponořil do svého fyzického a éterického těla, více v sobě. A zde je opět rozdíl mezi dávným člověkem a člověkem moderním. Dávný člověk, když procitl a ponořil se do svého fyzického a éterického těla, než se stal zcela bdělým, měl zřetelné vědomí o svém životě před sestoupením dolů na Zem a rovněž tak před usnutím. Takže tedy tento dávný člověk, zatímco na jedné straně vyvíjel silné skupinové vědomí, měl také na druhé straně silné vědomí o své sounáležitosti se životem mimo Zemi. Věděl, jak sestupoval z duchovního světa, jak potom procházel hvězdným světem a jak si vlastně zvolil fyzické tělo zde na Zemi. Toto vědomí se později zatemňovalo. Proto se stali lidé chytrými, co dnes chytrostí nazývají. Byli pronikáni úpadkovou silou, diskriminací a takovými věcmi. To se dostavilo teprve během vývoje, a proto můžeme právě ráno tak dobře usuzovat, protože nám naše fyzické tělo dává sílu úsudku. Vnikáme více do svého fyzického a éterického těla, než dávný člověk. Proto měl dávný člověk vědomí o předcházejícím životě, bytí. My máme více vědomí o pozemském životě. Usazujeme se pevně ve svém fyzickém a éterickém těle. To dávný člověk nečinil. Dávný člověk nesl fyzické a éterické tělo více na sobě, pociťoval je více jako něco vnějšího, tak jako my dnes pociťujeme své šaty. Tento pocit my dnes již nemáme. Neříkáme již, jak to činil dávný člověk, když vstoupil dveřmi: Nesu svého člověka dveřmi dovnitř - tím mínil fyzického člověka. To byl takto v dávné řeči přirozený způsob vyjadřování. My zcela jistě řekneme: Já vcházím dveřmi, tím, že své já noříme zcela pevně do svého fyzického těla. Shledáváme to zcela samozřejmým, že to říkáme

Tím se ale lidem ztratilo vědomí o jejich souvislosti s duchovním a hvězdným světem. Člověk dřívějších dob právě věděl, že souvisí s hvězdným světem a za hvězdným světem ještě s duchovním světem, a že z těchto světů sestoupil k pozemskému bytí. Moderní člověk říká: K životu potřebuji maso, zeleninu, vejce. To jsou všechno produkty fyzického světa, s nimiž máme co činit od narození až do smrti. Nemyslete, že chci vyslovit pohrdání těmito věcmi. Všechny tyto věci jsou velmi dobré a náleží k životu, to má být absolutně uznáno ve svém plném významu. Ale chci jen říci, že dávný člověk věděl, že potřebuje k tomuto životu nejen sílu Země, která spočívá v hovězím, v zelí a ve vejcích, nýbrž že potřebuje pro sílu k životu jaké Jupiter a Venuši a Saturn. Věděl, že jako zde na Zemi musí jíst vejce, tak musí, když sestoupil z duchovního světa, mít v sobě přijatou

silu Jupitera, a Venuše, jinak by nemohl vůbec být pozemským člověkem. Jako se moderní člověk cítí spojený se Zemí a jako je jeho velkou starostí, co bude jíst, aby měl zdravé tělo, tak se cítil dávný člověk puzen mít vztah ke hvězdám. A říkal si: Nedokážu-li zde na Zemi to nebo ono, potom jsem si nepočínal správně při sestupu k těmto hvězdám, a musím to při příštím procházení v době mezi smrtí a novým zrozením napravit. Tedy člověk v dávných dobách vyvíjel pro život něco, co se může nazvat spirituální dietou.

Ve starých mystériích existovali vůdcové a vedoucí, kteří byli něčím podobným, jako je moderní lékař. Ale moderní lékař dává pokyny jen stran těla. To je zcela samozřejmé a nemá to být také odsuzováno. Ale dávní vůdcové v mystériích, kteří byli v jistém ohledu také lékaři, dávali pokyny pro to, jak někdo, kdo trpěl tou či onou chorobou, měl zlepšit svůj vztah k Venuši či k Saturnu. To spočívalo v tom, že dávali lidem jisté duševní pokyny. Řekněme například, takový dávný lékař v mystériích shledal: Člověk, který u něho vyhledával léčení, má silnou přitažlivost k svému fyzickému tělu. Toto mu není jen pouhým šatem, nýbrž on žije příliš silně se svým fyzickým tělem. Asi tak podobně, jako kdyby dnešní člověk stále spal ve svých šatech, tak připadal takovému lékaři člověk, který měl jistou chorobu, čímž byl silně vázán na své fyzické tělo. Potom říkal takový lékař tomuto nemocnému: Pokus se, když vyjde večer úplněk, oddat se poněkud tomuto úplňku, jako by ses v něm rozplýval, a když to budeš činit, říkej tu či onu mantru.

Proč to činil lékař dávných mystérií? Činil to z toho důvodu, protože věděl: Prochází-li se člověk v měsíčním svitu a pronáší dané mantram, tak to působí proti síle Saturnu. Saturn získává méně moci nad tímto člověkem. Tento dávný lékař mystérii to věděl, věděl, že toto lpění na fyzickém těle, to úplné spočívání uvnitř ve fyzickém těle je příčinou toho, že se člověk silně přidržuje Saturnu, když sestoupil z duchovního světa skrze hvězdný svět do pozemského života. Z této příliš silné sympatie se saturnským životem dostal člověk tuto chorobu. Měsíc a Saturn jsou světovými tělesy, která působí navzájem proti sobě. Tedy dávný lékař léčil měsíčními silami škody, které způsobily síly Saturnu. Dal tedy spirituální dietu. Tak tomu bylo v dávných dobách.

My máme fyzickou dietu, která je pro nás zcela přiměřená. V dávných dobách ale lidé potřebovali dietu spirituální. Tuto spirituální dietu se musíme naučit ještě připojovat ke své dietě fyzické. To je úkol současnosti, abychom si jako lidé opět osvojili k dietě fyzické smysl pro dietu spirituální. A potom budeme moci řešit své úkoly v pozemském životě právě vůči dnešní době. To je to, co jsem vám chtěl říci v první části přednášky.

Protože mohu ke svému uspokojení pronést na tomto místě ještě dvě přednášky, nemusím dnes tak spěchat, jak to jinak bývá nutné, a budu vám moci zcela zvolna něco říci během své přítomnosti.

Pohlížet do předzemského života, do života, který člověk strávil v duchovním světě dříve, než se spojil zde na Zemi se svým fyzickým a éterickým tělem, to mohli dávní lidé pomocí elementárního jasnozření, tzv. clairvoyance. Toho může být dnes dosaženo jenom skutečnou spirituální vědou, jak se o ni usiluje v antroposofii. Potom však pohlížíme inspirativním vědomím na onu dobu, kterou jsme strávili v místech, ze kterých jsme sestoupili k Zemi jako lidé; potom se tímto pohlížením ujasní, jak žijeme po určitou dobu v čistě duchovním světě, v onom světě, v němž nejsou říše, ani minerální, ani rostlinná, ani zvířecí, v němž nejsou ani hvězdy, které vidíme v zemském okruhu, v němž kolem nás jsou bytosti vyšších hierarchií. Žijeme tedy po určitou dobu mezi smrtí a novým zrozením mezi duchovními bytostmi. Potom teprve pronikáme dolů skrze hvězdné nebe na Zem a procházíme s větší či menší sympatií skrze tu či onu hvězdnou sféru. Zde je tomu tak, že si skutečně připravujeme své pozemské bytí. Podle způsobu, jak se chováme k hvězdným sférám, jimiž procházíme, vyvíjí se náš pozemský život. A chtěl bych vám to ozřejmit příkladem.

Procházíme, když vycházíme z čistě duchovního světa, nejprve sférou stálic, o které dnes ještě nechci hovořit, o tom až příště. Potom procházíme sférou Saturnu, sférou Jupitera, sférou Marsu, sférou sluneční, sférou Merkuru, sférou Venuše, sférou Měsíce a sestupujeme poněkud dolů k Zemi. Vidíte, že když vstupujeme do hvězdné sféry, přistupujeme ke hvězdám jaksi z druhé strany, než když stojíme na Zemi. Když se lidská bytost, která sestupuje dolů z duchovního světa hvězdnou sférou, blíží k Zemi, tak vidí Saturn a všechny ostatní hvězdy z druhé strany. Bytost tedy přichází ke hvězdě zezadu, vidí vždy protiklad toho, co vidí lidé fyzicky na Zemi. Ale lidská bytost, která přichází z duchovního světa k Zemi, ta nevidí tak, jako vidíme my. Vždyť nemá ještě žádné oči, ty dostává teprve pomocí fyzického těla. Vidi tedy duchovno Saturnu, Jupiteru, Marsu, Slunce, duchovno Venuše, Merkuru, Měsíce. Vidíte, v uvedeném smyslu musí bytost, podle toho, zda prochází se sympatií nebo antipatií tou či onou sférou, přijímat při vstupu síly této sféry, tedy síly Saturnu, Jupiteru atd.

Nyní se může stát toto: Lidská bytost, která v dřívějším pozemském životě žila určitým způsobem, získá při sestupu k novému životu takový dojem, že bude pro ni dobré, když sestoupí na Zem jako žena, když se vtělí v ženském těle. To je naprosto předmětem úvah pro sestupující lidskou duši, zda se chce stát mužem či ženou, neboť od toho podstatně závisí celý osud na Zemi. Není lhostejné, zda strávíme své bytí v nějakém pozemském životě jako muž nebo žena. Ale pro lidskou bytost nestačí jen uvažovat, zda se stane mužem nebo ženou. To už musí být připraveno. A to se připravuje tak, že lidská duše, chce-li se stát ženou, blíží se pak k Zemi, když my vidíme ze Země Měsíc jako úplněk. Vidíme-li ze Země Měsíc jako úplněk, potom vidí lidská duše duchovno Měsíce, když přichází z duchovní sféry, potom vidí Měsíc temný, to znamená obsazený určitými bytostmi. Tyto bytosti připravují duši tak, že ona dostane na Zemi přitažlivost k ženskému tělu.

Můžeme-li my ze Země vidět novoluní, potom vidí sestupující duše z druhé strany Měsíc osvětlený, tedy duchovní světlo vyzařující do světového prostoru, a pak se může stát mužem. To závisí na tom, jak prochází duše hvězdnou sférou, zda přijímá síly k mužství nebo k ženství. Rovněž ale, jak duše prochází sférou měsíční, prochází například sférou Merkuru a sférou Venuše. Stává-li se duše mužem nebo ženou pomocí sféry měsíční, tak zde je připravována, aby se mohla stát mužem či ženou v té nebo oné rodině. Pro rodinu je vybavena sférou Venuše. Tedy onen člověk, který jako duše sestupuje na Zem, může sestupovat buď v době, v níž je Venuše na zcela jiné straně Země, a on sférou Venuše vůbec nepotřebuje projít. Pak bude člověkem, kterému na jeho rodině mnoho nezáleží. Nebo bude procházet sférou Venuše a bude volit právě cestu při průchodu Venušinou sférou, která ho povede k určité rodině. To je tedy možnost pro duši připravovat se na určitou rodinu, když člověk zvolí jaksi paprsek, který z Venuše k této rodině vede. Blíží se potom z druhé strany, z temné strany Venuše k Zemi, a tímto způsobem se dostává do určité rodiny. Právě tak prochází sférou Merkuru, skrze niž vchází do určitého národa. Tedy zase: Když krajina tohoto národa je ozářena paprsky Merkuru a člověk přichází z druhé temné strany Merkuru, tak je to pro něho cesta, aby k tomuto národu přišel.

Tak jsou tedy lidské duše připravovány Měsícem, při čemž vždy bereme ohled na duchovno, zda se stávají mužem či ženou; Venuší, zda náležejí k té nebo oné rodině; Merkurem, zda náležejí tomu či onomu národu. To jsou věci, které vám ukazují, jak celý život člověka na Zemi závisí naprosto na tom, jak se buduje jeho vztah při sestupu. To je něco, co opět víme, čemu se musíme naučit. Musíme prostě dospět k tomu, abychom právě tak se cítili stvořenými z hvězdného světa, jako se cítíme vytvořeni z vodíku, kyslíku, dusíku, uhlíku, síry atd. Nejsme pouze fyzickými lidmi složenými z bílkoviny a některých jiných látek, nýbrž jsme lidmi složenými ze všech sil vesmíru, jenže tyto síly vesmíru působí na nás při sestupování. Potom je máme v sobě. Na to máme jaksi vzpomínku ve spánku.

Ale vzpomínka je vždy, jak víte, slabší než zážitek. Pomyslete jen, když máte zážitek smrti nějakého milého člověka, jak po určité době zeslábne. Tak zeslabuje ve spánku toto živoucí postavení uvnitř v duchovním světě a ve svčtě hvězdném. Proto je člověk právě ve spánku vystaven všemu tomu, co jsem vám na počátku dnešních výkladů vylíčil. Ve spánku máme právě jen slabý obrazný dozvuk, jaksi kosmickou vzpomínku na duchovní a hvězdné zážitky, které máme mezi smrtí a novým zrozením.

GA 218